

□□
“КАКВО ДА СЕ НАПРАВИ,
ЗА ДА ЗАБОГАТЯВАТ БЪЛГАРИТЕ?”
(230 години от “Богатството на народите”)
□□

ГЕРГАНА ЙОРДАНОВА

Бакалавърска програма по “Финанси”
IV курс, модул “Публични финанси”
Стопанска академия “Димитър А. Ценов” – Свищов

geryordanova@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Богатството е сложна финансова и морална категория, чиято крайна цел си остава задоволяването на обществените и личните потребности. В макроикономически аспект въпросът за интензифицирането на икономическия потенциал и генерирането на висок и устойчив стопански растеж е фундаментален проблем за всяка пазарна икономика. Настоящото есе описва един от факторите на растежа, а именно данъците. Посочват се предимствата и достойнствата на плоския данък като начин за увеличаване на богатството. В заключение се отправят съвети за наложителното му практическо въвеждане в българската фискална практика с цел

увеличаване на разполагаемия доход у населението и генериране на ръст в икономиката.

*Едногова търговеца попитаха:
„Как изпечели толкова пари?” А той им рече:
„Много е лесно, малкото трудно.”
д-р Петър Берон*

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Въпросът за интензифициране на икономическия потенциал (богатството) и генерирането на висок и устойчив стопански растеж е фундаменталният макроикономически проблем на всяка пазарна икономика. В ракурсите на неговото проявление са законидирани множество латентни методи и средства за разрешаване на икономическите, в това число и социалните проблеми на икономическата система с оглед справедливото разпределение на богатата в икономиката и избягването на социални колизии.

Функционалната (т.нар. “входно-изходна”) макроикономическа парадигма позволява дефинирането на факторите на икономическия растеж във всяка от неговите фази, а именно: на входа на системата (трудови, природни, инвестиционни, капиталови, информационни и др. ресурси), в рамките на самия производствен процес (технологии, иновации, мениджмънт, логистика и др.) и на изхода на системата при разпределението на brutния продукт (държавно и частно потребление, спестявания, внос, износ и пр.). Всички тези фактори, действащи кумулативно и/или по отделно позволяват настъпването на растящи структуроопределящи изменения в икономиката, трансформиращи се в нарастващи икономически резултати.

От хилядолетия един от най-мощните фактори на растежа на изхода на икономическата система при разпределянето на brutния национален продукт е равнището на данъчното облагане и възможностите за неговото минимализиране. Релацията между основния икономически фундамент на публичната власт и ръстът, който всяка икономика генерира в процеса на движението на паричните потоци е нееднократно емпирично доказана в разработките на икономическата мисъл в последното десетилетие¹. Резултатите са еднозначни: по-ниските налози детерминират по-висок ръст в икономиката. На какво се дължи този факт?

¹ Вж. Таблица 1.

На първо място, по-ниските данъци позволяват на домакинствата и фирмите да оперират с по-висок разполагаем доход, т.е. генерират по-големи възможности за потребление на по-широк кръг стоки и услуги, ускоряват необходимостта от спестявания в случаите, когато полезността на настоящите доходи е по-ниска от тази на бъдещото им потребление и пораждат множество възможности за инвестиции на пазара на текущите (паричните) капитали. Високото данъчно облагане обаче е в състояние да изкриви горепосочените сигнали и решения и да създаде изкуствени стимули за по-голямо потребление в настоящия момент. Последното също може да бъде дефинирано като инвестиция, за която обаче е необходимо спестяване, което да я финансира. Източниците на тези спестявания могат да бъдат както национални, така и чуждестранни. В условията на висока данъчна тежест размерът на преките чуждестранни инвестиции намалява, а по този начин отслабва и общият капиталов поток към икономиката. Така в бъдещ момент икономическите агенти имат по-малки спестявания и реално са по-бедни отколкото биха били при ниска данъчна тежест. От друга страна, високият фискален монопол съвсем закономерно занижава и вътрешната (вкл. и модифицираната вътрешна) норма на възвръщаемост на инвестициите и по този начин допълнително демотивира и дестимулира икономическите агенти по повод на техните икономически спестявания.

На второ място, високите данъци лишават хората от възможността да се възползват максимално от плодовете на своя труд тъй като държавата им отнема по-голямата част от изработените доходи. Така първите имат по-ниски стимули да предлагат еластично труда си, а фискът не работи за създаването на достатъчна добавена стойност в икономиката. По този начин се достига до ниски нива на икономическа активност и до по-малко на брой предлагани работни места, т.е. данъците допринасят за по-ниска заетост и по-висока безработица. От друга страна, изземването на доходи посредством данъците измества вземането на решения от индивидите към държавата и ги прави зависими от волята на правителството. Така те носят по-малка отговорност за себе си и разчитат повече на някой друг да взема решения вместо тях и да поема отговорност както за горечитираните решения, така и за собствените им действия.

Не на последно място, високата фискална тежест възпрепятства свободната размяна, която е друг фундаментален фактор на икономическия растеж. Още преди повече от 200 години Адам Смит формулира ценни препоръки за организацията на финансите и данъците и доказва, че размяната е игра с положителна сума. При

облагането на транзакциите с данъци ползите за индивидите, които ги осъществяват се намаляват и така последните отново стават победни отколкото биха били ако ги нямаше данъците. По този начин се активизира закона за естествената съпротива срещу данъка посредством активни мероприятия, стимулиращи бягството от данъка, трансферирането на парични капитали към зони, обозначени като “фискален рай”², териториите със отделни фискални привилегии³ и районите със специфичен фискален режим за определени лица⁴; появата на крупни данъчни измами; мултиплициране на разходите посредством заплащането на несъществуващи патенти, включването на квази разходи в стопанския оборот и пр. От друга страна, налагането на повече на брой и по-големи данъци апостериорно увеличава изкривяванията в ценовата система и предопределя появата на т.нар. “свръхданъчно бреме”, което де факто е латентната загуба за обществото и икономиката от наличието на този вид фискални монополи. При теоретичното измерване на мъртвото тегло е доказано, че то нараства с квадрата на данъка – т.е. ако данъците бяха два пъти по-ниски свръхданъчното бреме (загубата за икономиката) би било два пъти по-високо. Обратното се случва при минимализиране на данъчния размер – намаляването на ефективността е много по-силно от намалението на данъка.

Доказателство за гореописаната макроикономическа връзка между данъците и икономическия растеж е изследване на списание „Economist” от 2003 г., което базирайки се на данни на “EuroStat” разглежда данъчната тежест като данъчни приходи в процент от БВП⁵. От нея е видно, че държавите-членки на ЕС, които имат ясно изразени високи фискални данъчни монополи постигат ниски нива на стопански растеж (Франция и Германия), а страните с ниска данъчна тежест генерират по-висок ръст на икономиките си (Литва, Латвия и Словакия). Т.е. локомотив за излизане от блатото за страни като България е генерирането на икономически растеж посредством намаляване на данъчната тежест.

II. ЕФЕКТЪТ НА ДАНЪКА ...

² Андора, Гибралтар, Лихтенщайн, о. Ман, Диторси и Гернести в Европа; Панама, Бахамите, Бермудите, Холандските антили и Кайманите в Карибския басейн и др.

³ Инвестиции във френския конгломерат Норд-Ра де Кале, The International Financial Service Centre в зоната на доковете в Дъблин, Зоната на Лабан (92 км² малайзийски остров) и др.

⁴ Люксембургските холдингови дружества от 1929 г.

⁵ Вж. Графика 1.

Модернизирането и реструктурирането на данъчната система в България през последното десетилетие на XX век показва, че е необходима реформа на самата фискална реформа, защото дори след серията финансови редукиции българинът продължава да плаща едни от най-високите данъци в Европа, а отнетите от икономиката и гражданите средства в номинално отношение са най-високи сред всички държави – конкуренти за привличане на инвестиции и реализирането на ръст в стопанската система. Българските данъци си остават тежки, икономически неефективни, не гарантират социална справедливост (равномерност) при облагането за всички икономически агенти, не увеличават стимулите за труд, предприемачество, спестявания и инвестиции и не са в състояние да въздействат адекватно върху икономическата конюнктура с оглед ускоряване темповете на стопанско развитие и стимулиране богатството на индивидите. На тази база логично изниква въпросът за изхода от текущата фискална конюнктура. Какво да се направи, за да се преодолеят недостатъците на прогресивната данъчна ставка и да се ускори развитието на страната?

Решение на този и аналогични проблеми дава концепцията за ефекта от въвеждането на *плоския данък* (данък, облагащ доходите на всички данъкоплатци с един и същ най-често нисък процент). Примерът на Естония (първата европейска държава, въвела модела на плоското данъчно облагане за първи път през 1994 г.) показва, че този фискален режим съдейства за ускоряване процеса на създаването на нови работни места, намаляване дела на сивата икономика и данъчните измами, интензифициране на приходната част на бюджета и стимулиране ефективността на икономиката, а от там – и генериране на повече благосъстояние. Румъния, последната държава в Източна Европа, въвела плоският данък само преди 12 месеца отчита, че в първите месеци на 2005 г. благодарение на новата данъчна форма в страната са създадени два пъти повече работни места спрямо същия период на 2004 г. Разполагаемият доход у населението е нарастнал с почти 35%, а направените инвестиции достигат най-високото процентно съотношение спрямо БВП на страната за целия период на структурни промени. Повишила се е събираемостта на данъчните приходи и са се увеличили приходите в държавния бюджет въпреки рязкото редуциране на преките данъци; започнал е процес на активно минимализиране на броя на онези данъкоплатци, които по принцип укриват реалните си

доходи от данъчните власти тъй като при ставка от 16% това в голяма степен е безсмислено действие⁶.

Очевидно е, че изборът на данъчен режим има важно значение както за икономиката, така и за индивидите. Кое обаче е нещото, което прави плоския данък толкова ценен фискален модел в макроикономически аспект? До колко по-добър и по-справедлив е този модел спрямо пропорционалното данъчно облагане? Как той се вписва в реалната сфера и успява да не ограбва доходите на населението, а в същото време държавата продължава да акумулира необходимия ѝ бюджет от средства за обезпечаване процеса на доставката на основните публични блага, зачитайки индивидуалната свобода и частната собственост на гражданите?

Умален макет на всички тези стопански процеси и отношения и икономически механизми е следната хипотетична ситуация. Представяме си идеално общество, което разполага с достатъчно крупни финансови активи и високи хедонични удоволствия⁷. Очевидно е, че един евентуален плосък данък би засегнал само финансовото богатство без да облага хедоничното. Въпреки това обаче приходите, които ще се генерират в бюджета на това общество ще се използват за защита както на финансовите, така и на хедоничните нужди на неговите граждани, т.е. когато някой получава полицейска или военна защита правителството ще защитава не само неговата индивидуална частна собственост, но и неговата лична свобода и хедонични интереси (нужди), които не са обект на конвенционалната данъчна основа. Следователно, засягайки финансовото богатство плоският данък прави едно сполучливо разпределение към хората, които са относително бедни във финансово отношение.

Ако хипотетично хедоничното богатство на горещитираното общество варира в отношение 1:5, а финансово – 1:10, то правителството ще облага доходите на населението според отношението 1:10 и ще им предоставя публичните блага в съотношението 1:5. На лице ще бъде по-висока норма на възвращаемост от правителствените разходи (G) за индивидите с по-малко финансово богатство. Или в номинално отношение нещата биха изглеждали по следния начин: ако един човек, който притежава

⁶ По статията “Плоският данък във ... Франция” на Георги Ангелов, икономист от Института за пазарна икономика - София, публикувана във в. “Дневник”, 31.05.2005 г.

⁷ Такова богатство, което компилира в себе си рутинните и жизненоважни удоволствия в човешкия живот: здраве, късмет, щастливи отношения, възможността да се смееш и радваш, да си влюбен, да се наслаждаваш на живота и т.н.

1 млн. долара доход има хедонично богатство от 750 хил. долара, а друг, който има 100 хил. долара паричен доход и 250 хил. долара хедонично богатство, то плоският данък при ставка от 10% би донесла приход от 100 хил. долара от първия данъкоплатец и 10 хил. долара от втория, но ползите, които той ще генерира ще защитават 1,75 млн. долара за първия (при 5,7% ефективна норма на облагане) и 350 хил. долара за втория (при 2,86% ефективна норма на облагане), което очевидно е по-малко. Тези несъответствия ще нарастват за хора с много по-нисък реален финансов доход.

III. ДОСТОЙНСТВАТА НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК

Многобройни са стратегическите предимства на плоския фискален монопол. Този данък е ясен и уникален. Той не изисква от правителствата периодични актуализации на формата му, за да се отчете влиянието на такива макроикономически феномени като инфлация, промени в индекса на човешкото развитие и пр. Ако правителството се нуждае от повече приходи – просто вдига ставката. Ако има нужда от по-малко – намалява я.

Този данък улеснява значително и данъчното законодателство, защото чрез него се елиминират проблемите, породени от прогресивната скала – сложността на всеки фискален закон. Само по този начин може да се съдейства за постигане на по-висока прозрачност при администрирането на данъчния процес и разбирането за функционирането на системата като цяло

Друго съществено предимство на плоския данък е неговата справедливост. Философията на прогресивното данъчно облагане изисква в номинално отношение хората с по-високи доходи да се облагат с по-висока данъчна ставка, но реално това означава да се наложат с повече данъци тези, които работят повече и с по-малко налози – тези, които работят по-малко. Очевидно трудът е вреден и ние трябва да обезкуражаваме хората с по-високо данъчно облагане, за да не разполагат с по-висок реален доход в джоба си!!! Този очевиден негативен ефект на прогресивния фиск прекрасно се елиминира от плоския и така държавата би могла да осигури много по-високи и стабилни нива на богатството у икономическите агенти и на стопанския растеж.

Концепцията на плоският данък е в хармония и с прокламирания от Адам Смит режим на “леко” облагане, който третира индивидите

като съдружници, които допринасят за успеха на общата дейност пропорционално на своя дял (вкл. в развитието на обществото и генерирането на икономически растеж посредством ниски данъци). Тази различна от досега прилаганата данъчна парадигма има връзка и със защитавания от Вилфредо Парето (1848 – 1923) ординален подход при дефиниране на критериите за оптимално функциониране на икономическата система и нейното подобрене тъй като точно този ключов момент е един от съществените недостатъци на прогресивното данъчно облагане. Ако правителството въприеме ниска прогресивна степен (почти плосък данък с динамика между 20% и 25%) то няма да спечели достатъчно достатъчно допълнителни приходи, които са ефективни и икономически обосновани, но ще понесе разходите от допълнителната административна сложност. Т.е. едно лице с ниски доходи ще получи малко по-голямо парче от малко по-малка торта тъй като прогресивният данък намалява размера на икономиката. Умножени, двете променливи величини дават нула. Т.е. нашият “рожденник” няма да бъде по-богат отколкото преди “рождения си ден”. Хората с по-високи доходи обаче ще получат по-малък дял от по-малка торта, т.е. те без съмнение са по-бедни от преди. Следователно никой не печели в тази ситуация и затова по-простият подход при който всички печелят т.е. “хапват” от тортата по равно би имал по-голям ефект спрямо първия вариант.

IV. ВЪВЕЖДАНЕТО...

Опитът на държавите, които вече са въвели плоския данък показва, че колкото по-рано бъде проведена тази реформа толкова по-ефективно ще бъде нейното отражение върху икономиката. В българските условия при сегашната система на данъчно облагане разходите, които работодателят прави за труд първо подлежат на облагане с осигурителни вноски, а остатъкът у работника после – и с данък върху доходите. Осигурителната тежест е висока, данъкът върху доходите и данък печалба – също. При намаление на ставките обаче с публично дискутираните 10% плосък данък (поради размера на реализираните ежегодни бюджетни излишъци) за всички преки налози ще се реализират значителни икономии на средства, които в момента захранват бюджета на страната. Спестените средства ще се разделят между работодател и работник като едно част от тези фондове ще се насочи към увеличение на работните заплати и допълнителните финансови бонуси за положен труд, а останалите ресурси ще инкорпорират печалбите на работодателите, т.е. ще

участват в “производството” на брутен продукт. Тази ситуация на пазара на труда и в макроикономически аспект въобще ще стимулира еластичността на предлагането на труд и именно тя ще бъде основния дефинитивен елемент на съотношението между паричните капитали, получени от работника и тези, получени от работодателя.

Следователно българите могат да забогатяват и да повишават благосъстоянието на икономиката си посредством данъците още от днес. Условието са подходящи. Ефектът, както вече бе нееднократно посочен – позитивен. Нужна е само малко повече политическа воля за промяна на статуквото. И както казва Мечо Пух: “Колкото повече, толкова повече”.

*Не е важен цветът на котката. По-важното е да лови
мишки...*

РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ВРЪЗКАТА ДАНЪЦИ – ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ,
ПРОВЕДЕНИ В ПЕРИОДА 1994 – 2003 г.

Източник: www.ime.bg

Таблица 1

ИЗСЛЕДВАНЕ	ПОКРИТИЕ	ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ БВП
Cashin, Paul (1994), Government Spending, Taxes, and Economic Growth , IMF Working Papers 94/92	23 страни от ОИСР за периода 1971-1988 г.	1 процентен пункт нарастване на данъчната тежест от БВП води до намаляване на производството на 1 работник с 2%
Enger, Eric and Jonathan Skinner (1996), Taxation and Economic Growth , NBER Working Paper Series No. 5826	Модел на САЩ и страните от ОИСР	2.5 процентни пункта нарастване на данъчната тежест от БВП води до намаляване на растежа на БВП с 0.2 - 0.3 пункта
Leibfritz, Willi, John Thornton and Alexandra Bibbee (1997), Taxation and economic Performance , OECD/GD (97) 107	Страните от ОИСР за периода 1965-1995г.	10 процентни пункта нарастване на данъчната тежест от БВП води до намаляване на растежа на БВП от 0.5 до 1 пункта
Leibfritz et al. (1997)	Англия	1% увеличение на доходните данъци от БВП намалява БВП на Англия с 2.4% спрямо базовото равнище.
Bleaney, Michael, Norman Gemmell, and Richard Kneller (2001), Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation and Growth over the Long- Run , Canadian Journal of Economics 34 (1)	17 страни от ОИСР периода 1970-1994 г.	1 процентен пункт от БВП увеличение от данъчните приходи намалява растежа на БВП с 0.4 пункта
Folster, Stefan and Magnus Henrekson (2000), "Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries" , Working Paper Series in Economics and Finance 391, Stockholm School of Economics.	Страни в ОИСР и извън нея за периода 1970-1995 г.	10 процентни пункта растеж на данъчната тежест от БВП води до намаляване на растежа с 1 пункт.
Bassanini, Andrea and Stefano Scarpetta (2001), Does human capital matter for growth in OECD countries? Evidence from pooled mean-group estimates , OECD Economics Department Working Papers No. 282	21 страни от ОИСР за периода 1971-1998 г.	1 процентен пункт растеж на данъците спрямо БВП намалява производството на човек от населението между 0.3 и 0.6 пункта
PricewaterhouseCoopers (2003)	18 страни от ОИСР за периода 1970-1999 г.	1 процентен пункт растеж на данъците намалява растежа на БВП с 0.2 до 0.4 пункта

ДАНЪЧНИ ПРИХОДИ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ,

Източник: www.ime.bg

Графика 1

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Epstein, A., "The Case for a Flat Tax", *New Zealand Business Roundtable*, 2004;

2. *Foreign Policy – Bulgaria, October/November 2005;*
3. Адамов, В., “Теория на финансите (държавни финанси)”, изд. “Абагар”, В. Търново, 2002 г.;
4. Ангелов, Г., “Плоският данък във ... Франция”, в. “Дневник”, 31.05.2005 г.;
5. Кънев, М., “Макроикономика”, изд. “Абагар”, В. Търново, 1998 г.;
6. Материали, публикувани на Интернет страницата на Института за пазарна икономика – София www.ime.bg